

Հարսիկը

հեղինակ՝ Հակոբ Մնձուրի

Արփիկ երեխա էր թեն, կզգար, որ քանի օրե ի վեր իրենց տան մեջ բան մը կըլլար:

Սողիկ մամը կուլար միշտ: Մարգար պապը, հորեղբայրները կբարկանային անոր: Մեծ հորեղբորը կինը, որ իր մեծ հարսիկը կըլլար, թեն իրեն բան չէր ըսեր, կնեղանար Պեկոյին, Աղային, Աղվորին, երբ անոնք իրար կանցնեին, կխնդային, կվազեին մեկզմեկու ետևէ՝ տան մեջ. «Հայտի, գացեք դուրս, մի՛ պլլվիք մարդուն ոտքերուն», կաստեր, Պզտիկ հարսիկը, երբ Գոգորին ծիծ կուտար, ու ան, քիչ մը ծծելէն հետո՝ ծիծը բերանը կառնէր ու ալ չէր քաշէր՝ «Ամա՛ն, տղա՛, պիտի ծծես նը՝ ծծե, սիրտս մի՛ հատցնէր», և կամ՝ քնացնելու համար, երբ երեսձածուկով կզոցեր դեմքը ու՝ կօրեր ու կօրեր, ու երբ ան չէր քնանար, կբանար որ՝ արթուն էր, աչքերը բաց կնայէր իրեն. «Ի՞նչ կուզես ըրե, կուզես քնացիր, կուզես մի՛ քնանար, ես մինչև ետքը քեզ չիպիտի օրեմ» կզոչէր, ու օրոցքը կձգէր, կհեռանար:

Իսկ ամենէն ավելի իր մորը՝ իր հարսիկին բան մը եղած էր: Խոտհունձի ամիս էր. գիշեր կըլլար, հորեղբայրները, մյուս հարսիկները տուն կուզային մանգաղները, փայտե մատնոցները ձեռքերնին: Իր հարսիկը ամենէն ետքը, մինակը ներս կմտնէր, քրտնած դեմքով, ձեռքերը խոտ քաղելէն բրտացած, հագուստները խոտ հոտելով: Ան մարդու հետ չէր խոսեր, կլռէր: Ու կարծես՝ տունով քեն ըրեր էին հետը, ոչ իսկ բան մը կհարցնէին: Պատժվածի մը կեցվածքը ուներ ան իրենց մեջ: Տնեցի ալ չէին նկատեր զայն այլևս:

Բան բանեցնել չէին տար: Մեղանը մեծ հարսիկը կդներ ու կվերցնէր, ամանները պզտիկ հարսիկը կհավաքէր ու կլվար: Թորոն ալ, որ իր մեծ եղբայրն էր ու մեծ տղա էր՝ չէր սիրէր հարսիկը, թեն անոր ալ մայրն էր: «Ան իմ հարսիկս չէ, ես հարսիկ չունիմ», կպոռար:

Արփիկ չէր հասկնար այս ամենուն պատճառը, թե ինչու իր հարսիկին հետ չէին խոսեր պապը, մամը: Թորոն ինչու՝ կըսէր, թե՛ ես հարսիկ չունիմ: Մինչև հիմա իր ու Թորոյին մայրը ան էր, հիմա ինչո՞ւ չէր:

Արփիկ շատ կսիրէր իր հարսիկը, որ իրեն պէս գեղին ամենէն սևահոններէն էր: Ան ալ զինքը շատ կսիրէր: Տեղ մը երթար, բան մը առներ, բերեր, այգիներէն զար,

ինչ պտուղ ունենար, Էնթարիին գրպանը, գոտին կպահեր ու իրեն կուտար: Թորոյին ալ, հորեղբայրներուն տղոցը Պեկոյին, Ադային, Ադվորին ալ կուտար, բայց ամենէն շատը իրեն կուտար ու հաճախ՝ մյուսներէն գաղտնի: Կապույտ ուլուններէն ծոցիկ կշինէր իրեն ու կկախէր վիզէն, ականջներուն օղ կղներ, գլխին թաղնիկ կհյուսէր: Գիշերները իր անկողինը իր թներուն մեջ կառնէր ու կպառկէցնէր: Ո՛չ, ինք շատ կախորժեր անկէ: Մամը, պապը ամենքն ալ կսիրէին զինքը,բայց իր հարսիկը ուրիշ էր: Ու թէն պզտիկ էր, ու խելքը չէր հասներ,կմեղքնար հիմա՝ նայելով իր հարսիկին, որուն հետ մարդ չէր խոսէր:

* * *

Վարդավառը կմոտենար, երկու շաբաթ կար ու չկար, Պիտի պառկէին-ելլէին , պիտի պառկէին-ելլէին, պահքի շաբաթը պիտի ըլլար, անկէ ետքը նորէն՝ պիտի պառկէին-ելլէին, երկուշաբթի, նորէն պիտի պառկէին-ելլէին, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ, շաբաթ, ու մեկ մըն ալ Վարդավառ... Բոլոր պզտիկներուն պես՝ Արփիկն ալ կխայտար ուրախութենէն:

Կպարծենար ամենուն, որ իր հարսիկն ալ ուխտ պիտի տաներ զինքը: Իրեն նոր, թեթևուկ, աղվորիկ տրեխներ պիտի կարեր ու հազցներ, իրենց, հերոս ուր է՝ մորթեր էին, երինջին կաշիէն: Պիտի շալկեր զինքը: Ոչ, մինչև վերջը չպիտի շալկեր, ինք կրնար քալել, բայց երբ հոգներ, այն ատեն պիտի շալկեր: Ինքն ալ իր թներովը հարսիկին վիզը պիտի գրկեր, անոր սև ու երկայն ծամերը պիտի բռնէր: Իր հարսիկը մեծ էր և ուժով: Ու անոր շալակէն չորս դին նայելով, պիտի երթային Վարդավառին լեռը:

Արփիկ շատ կախորժեր տեղ տեսնելէն: Ուրիշ անգամ ալ գացեր էր, ու կհիշէր, թէ մատուռը ո՛ր էր: Հեռու, շա՛տ հեռու, այնպէ՛ս հեռու, որ... պիտի երթային, պիտի երթային, պիտի երթային ցան արտերուն ճամբէն,անկէ ետքը՝ նեղ տեղէ մը պիտի անցնէին, լեռ մը պիտի ելլէին: Ետքն ալ՝ գեղ մը պիտի տեսնէին, պիտի իջնային ու գեղին մեջէն, պարտեզներուն քովէն պիտի անցնէին:

Կանանչ տեղ մը էշեր, քուռակներ, պզտիկ աղվորիկ քուռակներ կարծէին, մարդ չկար քովերնին, իրենք իրենց: Հոնկէ ալ պիտի անցնէն, ու ահա՝ Վարդավառի լեռը... Հոն պիտի ելլէին... Տափարակ տեղ մը: Դեղջուրի ձորին վրա, ուր է՝ տեղ մը կա, այնպես տեղ մը, հոն էր ուխտը, ճերմակ, պտրտիկ տան մը պես էր մատուռը: Բոլորտիքը շատ մը ծառեր կային, ուր է՝ Ս. Գևորգի ուխտին չորս բոլորը ծառեր կան, անոնց պես: Մեկ կողմն ալ խորան-աղբյուրին պես աղբյուր մը, ջուրը շառ-շառ կվազէ գուռը: Ուխտէն շատ վար, ու անոր դիմացը կիյնար, Արփիկ գիտեր որ գետ մը կար, մեկ մըն էր, որ երկուքի կբաժնվէր, երկու հատ կըլլար, մեջտեղը նեղ, շատ նեղ ցամաքով մը. այդ ավազուտ երիզին վրա երկու այրած ծառեր կային: Արփիկին

անոնք մարդ կերևային, իրավցնե երկու մարդ, որոնք կեցեր էին հող ու զարմացած կնայեին վազքին: Դեմն ալ լեռ մը կար, որ պեռշիկ եզին չէ, կարմիր եզին պես կարմիր հող մը ունէր: Լեռը այնպես մեծ էր ու բարձր կերևեր, որ Արփիկ կվախնար շատ նայելու անոր: Դներ, սատանաներ, շվոտներ կային, կարծես, գագաթի ծառերուն ու ձորերուն մեջ, տեսեր էին տղաքը: Տեղ մըն ալ հայելի մը կար, այնպէ՛ս լույսեր կարձակեր:

* * *

Բայց հիմա, քանի օրե ի վեր, տան մեջ ամենքը տխուր էին, իր հարսիկին հետ խոռով էին, ու ուխտի երթալու վրա չէին խոսեր:

Առտու մըն ալ Արփիկ արթնցավ որ՝ լուսցեր էր: Մինակ էր անկողինին մեջ, հարսիկը չկար քովը: Ականջ տվավ որ՝ դուրսի դուռէն շատ ձայներ կուգային: Մամն էր, պապը, հորեղբայրները, հետո պապուն քույրը, մեծ հորքուր մամը, քովի տունէն Սերոյին մայրը, Ակոյին մայրը՝ Նենէն: Ջարմացավ, որ խոտ քաղել չէին գացեր անոնք այդ օրը, ու իրենց տունն էին հավաքվեր: Ի՞նչ կար արդոյք: Բոլորն ալ բարձր ձայնով կխոսեին: Սողիկ մամը կուլար:

— Գիշերով ելավ գնաց: Ա՛լ չպիտի գար Դշխուին տունը գնաց, հոնկէ պիտի առնեն ու տանին,— կըսեր մամը հեկեկալով:

— Թող կորովի երթա, դժոխքը տեսնեմ, անոր երեսը չտեսնեմ կպոռար պապը:

— Կնիկմարդ, լալով, լալով աչքերդ սև ջո՞ւր պիտի իջեցնես, ադ տարիքիդ մեջ ցավի տե՞ր ալ պիտի ըլլաս: Ան որ միտքը դրեր է, տղաքը կձգէ ու կերթա, գոռո՞վ պիտի պահես: Էրիկ կուզէ, ի՞նչ պիտի ընես,— կնեղանար հորքուր մամը:

— Անթառանը իրատեց, ան համոզեց,— կըսեր Ակոյին մայրը:

— Ո՛վ կիրատե, թող իրատե,— կպոռար Մկըրչ հորեղբայրը,— ճեհեննեմին տակը թող երթա, մենք մեր լուսհոգի աղբորը երկու զավակները, հարկավ, կրնանք մեծցնել:

Մամը կշարունակեր ողբալ ու եղանակել.

— Կենճ արևդ առիր, գացիր ու պառկեցար հողին տակը: Վեր ելլեիր ու տեսնեիր՝ էլի՞ն աղջիկը, չյովի՞ն աղջիկը ինտո՞ր տղաքդ ձգեր է, ելեր է ու կերթա:

Արփիկ չէր հասկնար, թե մամը որո՞ւ վրա կխոսեր ու կուլար, թե ո՞վ էր գացեր ու ալ չպիտի գար:

Պզտիկ հարսիկը ներս մտավ հանկարծ ու, տեսնելով, որ արթուն է, խանդաղատանքով.

— Արթնցե՛ր ես, Արփիկ,— ըսավ,— պզտիկ հարսիկը քուա ըլլա քեզի: Ելիր, որ հաց տամ՝ ուտես: Պեկոն ալ ելավ, Գոգորն ալ ելավ, հայտի՛, դուն ալ ելիր:

Արփիկ ելավ: Պզտիկ հարսիկը ջուր լեցուց, Արփիկը զարկավ երեսներուն և լվացվեցավ:

Պզտիկ հարսիկը հագվեցուց զինքը: Դուրսի տունը նստեր էին մեծ մամերը: Անոնք փայփայեցին, համբուրեցին զինքը, ու Արփիկ ամչնալեն՝ վար նայեցավ:

Եփած կաթ դրին գետինը, փռոցին վրա, առանց շաքարի, մեջն ալ հաց բրդեցին: Տղաքը նստան փռոցին շուրջը, Արփիկն ալ անոնց պես նստավ, բոլորն ալ կերան, կշտացան: Հետո հաց ու ընկույզ դրին կապոցի մը մեջ, Պեկոյին շալակը կապեցին, Արփիկին ալ տրեխներ հագցուցին, պատվիրեցին, որ ցերեկին տուն չգան, ու մինչև իրիկուն խաղան:

Տղաքը արտերուն բոլորտիքի բլուրները գացին ու խաղցան, մինչև կոչնակը զարկին, հետո, հոգնած, տուն դարձան:

Արփիկ կարծեց, թե իր հարսիկ պիտի գար ամեն օրվան պես, բայց այդ իրիկունը, առաջին անգամ ըլլալով, ան չեկավ: Մութը կոխեց, սեղան դրին, ճաշեցին, նորեն չեկավ, Գոգորը պառկեցուցին: Տղաքն ալ գացին պառկեցան, ու Արփիկը տրտմեցավ: Ու երբ պզտիկ հարսիկը հանվեցուց զինքը, ու ըսավ թե իր անկողինը, իրեն հետ պիտի պառկեր, բրցուց լացը: Ո՛չ, իր հարսիկը կուգեր, միայն ան: Ուրիշին հետ չէր պառկեր: Մամը, պապը, հորեղբայրներն ու հարսիկները ջանացին հանդարտեցնել, թե իր հարսիկը հեռու տեղ գացեր էր, այդ գիշեր չպիտի գար: Ան չհամոզվեցավ, ու լացավ, լացավ: Ուշ ատեն քունը տարավ:

Հաջորդ գիշեր նորեն իր հարսիկը չեկավ հեռու տեղեն: Ու ոչ ալ անկե ետքը: Արփիկ ամեն օր կհարցներ ու կսպասեր: Վերջապես՝ իրեն հայտնեցին, թե ալ չպիտի գար: Այդ օրը ամենեն շատ լացավ, բայց անկե ետքը վարժվեցավ, ու պզտիկ հարսիկին հետ անոր անկողինը պառկեցավ:

Վարդավառը եկավ: Գեղով ուխտ գացին, իրենք չգացին: Իրեն ըսին, թե եկող տարի ամենքը միասին պիտի երթային, ջորիին վրա պիտի նստեցնեին զինքը, ինչե՛ր, ինչե՛ր պիտի տանեին հետերնին: Ու Արփիկ ալ չտրտմեցավ:

* * *

Անցավ տարի մը, երկրորդ ամառ մը եկավ:

Թորոն այլևս բերանը անգամ չէր առներ իր մոր անունը, ու եթէ ակնարկություն ըլլար՝ կհայհոյէր անոր հասցեին: Արփիկն ալ փոխվեր էր: Ան ալ ոչ միայն չէր կարեկցեր, չէր սիրեր, այլ կատեր իր մորը, որ ձգեր էր զինքը ու գացեր էր, ու պզտիկ հարսիկը իր մայրը կնկատեր:

Նորէն խոտհունձքի ամիսն էր:

Գոգորը ծիծէ կտրեր էին, ու տունը կթողէին, մամուն քովը: Հորեղբայրներն ու Թորոն, ճերմակ լաթեր հագած, ճերմակ թաղիքներ դրած, եզները կլծէին ու հերկը կերթային: Տղաքը՝ Պեկոն, Ադան, Ադվորը տրեխներ կհագնէին ամեն առտու: Մեծ հարսիկը երախա մը բերեր էր այդ տարի: Նորածինն ալ հետերնին կառնէին, ու ամենքը միասին արոս արտերը, ձորերը կերթային՝ խոտ քաղելու: Տղաքը հարսիկներուն պէս քաղող չէին, բայց նորէն կօժանդակէին, ինչքան քաղէին՝ շահ մըն էր: Արփիկին ալ տրեխներ կհագնէին, ու իրենց հետ կտանէին: Տունը մնար՝ ի՞նչ պիտի ըներ: Նորածինին օրոցքը կօրեր, որ քնանար, արթննալու, լալու որ ըլլար, մեծ հարսիկը կկանչէր, որ գար ծիծ տար, պարանները կտաներ, որ քաղված խոտին խորմներէն վանդակ կապէին, բեռ շինէին:

Օր մըն ալ, ձորի մը շուրթը, արոս արտ մը գացեր էին նորէն: Հարսիկները կքաղէին վայրի առվույտները, տղաքն ալ իրենց մայրերուն հետ ու անոնց կարգին ծոեր՝ նույնպէս կքաղէին, իսկ Արփիկը մինակ նստեր էր օրոցքին մոտ, տաք արնին մէջ ու կխաղար ինքն իրեն: Արտին մեջ կորիճնա վայրի սիսեռ շատ կար: Փետտեր էր կորիճնաներուն կապույտ ու մանիշակ կոճակները, դերձանի վրա շարեր, ծոցիկ, ապարանջան, օղ շիներ էր, կախեր էր վիզէն, ականջներէն, դաստակներէն: Միսեռներուն ալ կանաչ փեճիկները բացեր՝ թարթիչներուն բռնել տվեր էր: Խոտով, ծաղիկով աղջնակ մը, վիճակի աղջնակ մը դարձեր էր, ու կանաչ սիսեռե աչուկներով շուրջը կնայեր ու ինքն ալ կհրճվեր:

Հանկարծ ձորէն պզտիկ հարսիկին ձայնը լսեց: Զինքը կկանչէր: Արփիկ վազեց, սիսեռները աչքերուն: Ձորին մեջ կին մը պզտիկ հարսիկին հետ կխոսեր. երկայն, ոլորված պէխերով մարդ մըն ալ՝ բացը կայներ էր: Արփիկ վար իջավ ու մեկ անգամէն՝ ճանչցավ: Պզտիկ հարսիկին հետ խոսող սևահոն կինը իր մայրն էր:

Արփիկ կեցավ: Չշարժեցավ:

— Արփիկ, եկուր նայիմ, եկուր քովս, պագնեմ քեզ մեկ մը, աչքիս լուսը, ըսավ հարսիկը, որ տեսնելու եկեր էր զինքը:

Արփիկ չպատասխանեց, փախավ:

Պզտիկ հարսիկը վազեց ետևեն ու բռնեց, իր հարսիկին տանելու համար, բայց Արփիկ ճչաց որքան ձայն ուներ, մերժեց երթալ, ու ազատվելով, նորեն փախավ:

Անկարելի եղավ համոզել:

Հարսիկը քիչ մը ալ կայնեցավ, ու ոլորուն պելներով մարդուն հետ հեռացան:

— Արփիկ, ինչո՞ւ չգացիր քովը, քու հարսիկդ էր նը, քեզ կարոտցեր էր,— ըսավ պզտիկ հարսիկը, Արփիկին քով գալով:

Արփիկ գլուխը կախած վար կնայեր: Ու ուսերը ցնցեց: